

Elena MUSCĂ, Doru E. GORON

AUGUSTIN PAUL – PUBLICIST ȘI DIPLOMAT ROMÂN

În secolul al XIX-lea, când în toată Europa se desfășura fenomenul de formare a conștiinței naționale și a națiunilor moderne, în Transilvania au activat numeroase personalități pentru ridicarea gradului de educație și instrucție a neamului românesc, care să-i deschidă calea și pentru dezvoltarea economică și socială. Din spațiul istoric sălăjean s-au impus în rândul elitei intelectuale și politice a românilor transilvani câteva nume bine-cunoscute, ca: Simion Bărnuțiu, George Pop de Băsești, George Pop de Oarța, Grigore Maior, Ioan A. Alexi, Iacob și Victor Deleu, Iuliu Maniu etc. Poate mai puțin pomenit, ignorat fiind de studiile universitarilor și de manualele școlare, dar parțial și de istorici, este Augustin Paul Delaletca, cum s-a chemat el însuși.

Despre viața și activitatea lui Augustin Paul nu s-a scris mult, dar s-a scris esențialul, de către Stelian Mândruț.¹

S-a născut în satul Letca, din județul Sălaj, de unde și-a luat, ca un titlu de noblețe, supranumele *Delaletca*. În zona aceasta de sud a Districtului Chioar a existat, începând cu epoca medievală de mijloc, o nobilime românească rezultată din înnobilările făcute în scopul menținerii unei zone-tampon față de Pașalâcul turcesc de la Buda, ai cărei locuitori să fie capabili să se apere singuri de nenumăratele și imprevizibilele pericole. Familia lui A. Paul era una „de relativă bună stare materială, fapt care îi va permite să urmeze primele două clase la școala românească din Șomcuta”², fapt deosebit de important pentru tânărul Augustin Paul, care va porni din primele clase învățătura în limba maternă. Cursurile următoarelor două clase primare le face la Gimnaziul romano-catolic din Baia Mare, apoi se stabilește la Beiuș, unde urmează liceul la Gimnaziul superior greco-catolic, școală de o excelentă tradiție românească. Fiind un elev inteligent și foarte bun la învățătură, a primit bursă și a fost recomandat de profesorii școlii lui Iosif Vulcan, care, în calitate de redactor al revistei „Familia”, l-a motivat, printr-un fenomen de modelare a atitudinii, pentru scris. Primele sale lucrări literare datează din anii de liceu, mai ales din ultimii doi, când avea și calitatea de membru al Societății de lectură, de bibliotecar și de redactor al revistei școlare. Din anul 1885 îl găsim student la Facultatea de Teologie a Universității din Budapesta.³ În această perioadă a scris foarte mult și a trimis, în poziție de colaborator, *epistole* și consemnări din călătoriile sale, revistei „Gazeta Transilvaniei”, unde au fost publicate.

Din anul 1889, după absolvirea facultății din Budapesta, s-a hotărât să urmeze Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Graz, Austria. Aici a cunoscut alte viitoare personalități ale Transilvaniei, și-a întemeiat relații de prietenie cu ceilalți români veniți la studii și a scris, în genul foileton, numeroase lucrări. Începe acum să traducă și să trimită spre publicare fragmente din opere literare germane, care au apărut în revistele „Familia” și „Gazeta Transilvaniei”.⁴ Activitatea sa prolifică de publicist la revista brașoveană l-a determinat să se considere îndreptățit, după terminarea

¹ S. Mândruț, *Paul Augustin (1866-1920). Încercare de schiță monografică*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, VIII/1984, p. 615-642.

² *Ibidem*, p. 616.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 617.

facultății, să solicite trecerea sa de la statutul de colaborator la cel de angajat al redacției, dorință care i se va îndeplini mai târziu, după alte numeroase peripluri prin Transilvania și România.

Am considerat că ilustrarea activității publicistice a alesului patriot sălăjean Augustin Paul a fost realizată cel mai bine în volumul intitulat *Între Someș și Prut*⁵, apărut în anul 1905 (anul dispariției unui alt mare publicist, Ioan Pop Reteganul, colaborator a numeroase reviste de cultură românești din Transilvania începutului de secol al XX-lea). În cele 311 pagini ale volumului au fost editate discursuri, scrisori, lucrări cu caracter memorialistic și cercetări etnografice, publicate fiecare cu subtitlul adecvat. Poveștile sale sunt minunate descrieri de natură și mentalități tradiționale transilvane. Se cuvine, în acest punct al demersului nostru, să precizăm câteva chestiuni privitoare la terminologia folosită de istoriografia românească din ultimele decenii referitoare la tipologia stilurilor literare din secolele al XIX-lea și al XX-lea. I. Cuceu afirmă că: „Din câte se știe până acum, «povești» este termenul cel mai răspândit în folclorul românesc și cu sfera de cuprindere cea mai largă, incluzând pretutindeni înțelesul de narațiune, aproape indiferent de specie. Prezent într-o serie întreagă de expresii paremiologice, de locuțiuni verbale, de o neobișnuită putere de circulație, cuvântul ar merita din plin o cercetare aparte, de pe pozițiile antropologiei sau sociolingvisticii, dar cu adânciri istorico-folclorice de tipul celor inițiate de Hașdeu și Gaster, pe baza investigării manuscriselor”⁶.

Publicistica lui Augustin Paul este o frescă originală a locurilor, oamenilor și faptelor acestora, de pe unde a lucrat și a călătorit. Psiholog de mare finețe, minuțios în redarea observațiilor proprii, a proiectat, cu o inegalabilă acribie, realitatea pe hârtie.

Extrem de interesant este cuprinsul conferinței pe care a susținut-o Augustin Paul în anul 1904, la Șomcuta Mare, cu ocazia adunării Despărțământului sălăjean-chiorean al Astrei, intitulată *Activitatea de o jumătate de secol a unui român – chiorean – în România*. În această conferință vorbește despre Ioan Popovici, alias Ion Popescu din Coaș, profesor în Moldova, născut în localitatea Căuaș, din comitatul Sălaj, astăzi în teritoriul județului Satu Mare. Datele și faptele expuse în conferință sunt ilustrative pentru activitatea intelectualilor români transilvăneni pe teritoriul Regatului României, unde au fost mentori spirituali, organizatori de școli românești, pedagogi renumiți și publiciști. Textul respectiv este reprezentativ pentru procesul civilizării prin modele particulare, practicat în România de către personalități din Transilvania. Augustin Paul captează imagini de o suavă existență orientală, într-o dorință de definire rațională a pragului dintre candoarea tradițională a românilor și aversiunea intelectualului format în spiritul Occidentului la școlile europene.

Dominat de necesitatea exprimării raționale a dreptului istoric al românilor de pretutindeni, A. Paul a realizat la început de secol XX un demers de conștientizare a evoluției neamului românesc de la începutul secolului al XIX-lea: „Pe la începutul secolului al XIX-lea domnia fanarioților, care a suprimat orice încercare de cultură națională românească la Români de peste Carpați, încă nu-și trăise traiul, pe când la noi în Transilvania începuseră deja a licări câteva stele la orizontul culturii naționale. Și începutul acesta a fost inaugurat într-un moment fericit de către niște bărbați, al căror nume va fi pomenit cu respect, cât timp va trăi un Român pe aceste plaiuri: de către Samuil Clain, George Șincai și Petru Maior. Nu era deci decât un lucru firesc, ca Români de peste Carpați să-și îndrepte privirile spre noi și să apeleze la sprijinul nostru”⁷.

⁵ A. Paul (Delaletca), *Între Someș și Prut*, București, Ed. Minerva, 1905.

⁶ I. Cuceu, *Fenomenul povestitului*, Cluj, Editura Fundației pentru Studii Europene, 1999, p. 83.

⁷ A. Paul, *Ion Popescu din Coaș*, Șimleu Silvaniei, Tipografia Victoria, 1904, p. 3.

Unul dintre tinerii care au trecut în Regatul României a fost și Augustin Paul, care a fost profesor la Brăila și, pentru o perioadă de câțiva ani, la Bârlad, înainte de a primi un post în Brașov, la „Gazeta Transilvaniei“. În scrierile sale prezintă aceste schimburi de intelectuali între Transilvania și România ca pe „emigrarea tinerilor intelectuali peste Carpați“. Gheorghe Asachi însuși venise în Transilvania în căutarea unor tineri instruiți, care să predea în școlile moldovene și să formeze, la rândul lor, intelectuali. În această cuvântare, rostită la Șomcuta Mare, Augustin Paul prezintă, pe scurt, realizările intelectualilor transilvăneni peste Carpați: predau limbile latină și germană, au introdus orele de lucru manual (îndemânări practice), îi învață pe copii comportamentul civilizată. Profesorul Ion Popescu (pe numele lui adevărat Ioan Popovici, din Căuaș) a organizat școli de stat pentru copiii românilor în 70 de localități rurale din județul Tutova, iar în Bârlad a înființat cinci școli primare, două secundare, un liceu și o școală normală, cu eforturi care au fost uneori supraomenești.

Din studiul amănunțit al scrierilor sale reiese și un aspect mai puțin comentat în istoriografia noastră: cel al relațiilor intelectualilor români transilvăneni cu elita românească din România, din locurile în care au activat. Localnicii au reacționat uneori în spirit nonconformist, tributari mentalităților specific orientale, criticând sau respingând unele „inovații“ ale ardelenilor. Unii dintre ei s-au exprimat împotriva ideii de a trimite tineri peste Carpați să învețe meserii, sub pretextul că, astfel, copiii lor se maghiarizează. Au fost trimiși în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea un număr de 100 de tineri la meșteri din Brașov, Cluj și Timișoara, și au fost pregătiți pentru un număr de 32 de meserii. Mulți nu s-au mai întors din călătoriile de studiu și practică, pe care calfele erau obligate să le facă înainte de a deveni meșteri. Alții au căzut în patima beției și nu și-au mai practicat meseria. În sfârșit, unii nu s-au adaptat la noua muncă sau au revenit acasă înainte de a-și finaliza învățătura. Cu toate acestea, eforturile celor mai mulți au meritat, după cum afirmă A. Paul, deoarece au apărut meșteri în multe domenii de activitate, care anterior erau considerate apanajul exclusiv al evreilor, „populației de străini neasimilabili“, cum îi numește A. Paul. Aceste străduințe erau văzute de autor ca necesare nu doar pentru a se alimenta mândria deșartă națională, ci în scopul ridicării economice a românilor. În cazul introducerii obligativității ca băieții să poarte așa-numitul „costum național“ ca uniformă, A. Paul explică binefacerile economice prin practicarea economiei casnice tradiționale de către femeile române: torsul, țesutul, confecționarea hainelor în propria gospodărie. Folosește acest principiu economic pentru a ilustra, în câteva file, vestimentația românilor din târgurile tutovene: „Haine neestetice, șalvari bulgărești cu fundul până la încheietura genunchilor, iar în loc de mintean de pănură o haină fără nume, un fel de «buică» de culoare roșie bumbăcită pe dinlăuntru și pe dinafară, din care după ce o purtau scurt timp, curgea bumbacul pe zece găuri. Așa umblau îmbrăcați țăranii din Tutova“⁸.

În volumul *Între Someș și Prut*, captive în cuvinte sunt amintirile, gândurile și observațiile pedagogului, scriitorului și diplomatului care a fost Augustin Paul. Credem că, în perioada studenției sale peste hotare și în timpul cât a fost profesor la Bârlad, dorul de casă i-a fost mare, ostoit în scris, prin imortalizarea locurilor natale și a casei părintești. Sub titlul *În târnașul casei noastre* se ascunde o adevărată nuvelă, comparabilă în unele părți cu *Amintirile din copilărie* ale lui Creangă, care dezvăluie sentimentele adânci pentru locurile natale. Celelalte povestiri, denumite astfel pentru a păstra acest termen generic, caracteristic publicațiilor din epocă, sunt total diferite. Nuvele ca: *O excursie în România, În Prejmer, În Treiscaune, Pe Tâmpa, Români care nu știu românește*

---

⁸ *Ibidem*, p. 23-24.

etc. combină stilul descriptiv-romantic al lui Balzac cu stilul istoric de factură monografică. Sunt prezentate date din documentele administrative și parohiale în cazul comunelor Prejmer, Hărman și Dobârlău, iar în alte lucrări este publicată o documentație antropologică din multe alte localități din Țara Bârsei, dar și de acasă, din ținuturile sălăjene, cuprinse sub titlul *Din trecut*. Amestec de literatură și istorie, romantism și date precise, cifre seci, despuiate de orice sentiment, aceasta este dominantă publicațiilor sale, deloc aride, nicidecum nepotrivite – totul într-o armonie și un ritm propriu. De la cronică unei întruniri a Astei în județul Treiscaune alunecă în stilul jurnalului de călătorie: „A doua zi, luni, plecăm în excursiune peste graniță“.

Drumul este dintre cele mai romantice și conduce pe malul stâng al râului Buzău, izvorât la poalele Munților Ciucaș. Munții sunt atât de apropiați, încât de-abia are loc, între ei, zglobiul și sălărețul râu de munte și șoseaua de pe malul lui. „Deși trecusem pe la vama ungurească, ne aflam încă tot pe teritoriul Transilvaniei. Dincolo de Buzău însă, pădurile de fag aparțin României.“⁹

Augustin Paul a fost în tot acest timp cetățean al Imperiului Austro-Ungar, urmărit pentru trecerea frauduloasă a frontierei în România. A fost suspendată urmărirea și pedepsirea sa, în cazul întoarcerii în Transilvania, abia în anul 1898, fiind amnistiat prin ordinul 48063/4 din 31 august.¹⁰ În septembrie 1900, în urma dezbaterilor din Camera Deputaților de la București, a primit cetățenia română și domiciliul în Bârlad, județul Tutova.

De acum i s-au deschis noi perspective într-o carieră diplomatică. A îndeplinit, începând cu anul 1907, mai multe funcții la consulatele României din Ungaria, Suedia și Danemarca. Evoluția sa către diplomație a fost una firească. În calitate de nativ în spațiul transilvan, cu studii la Budapesta și în Austria, era un excelent cunoscător al politicii și mentalității maghiare și germane. A fost interpret la Consulatul general din Budapesta între anii 1907 și 1916, până la intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale (urmată de ruperea relațiilor diplomatice cu Imperiul Austro-Ungar).¹¹ În calitate de funcționar consular pe probleme culturale, trimis de guvernul României la Budapesta, a fost însărcinat să monitorizeze modul în care erau tratați românii în cuprinsul imperiului și să urmărească aparițiile referitoare la România în presa și publicistica din Ungaria. A. Paul și-a îndeplinit cu rigurozitate aceste sarcini, după cum reiese din corespondența pe care a purtat-o cu Ministerul Afacerilor Externe din București. S-au publicat până acum câteva din scrisorile sale către MAE de la București, în care informează asupra articolelor din presa budapestană referitoare la România.¹² Au fost atașate și unele traduceri ale articolelor care au fost selectate de A. Paul pentru a fi prezentate integral la minister. Majoritatea scrisorilor interpretului consular nu se rezumă doar la informarea seacă, ci conțin și observațiile sale personale, pertinente și foarte importante, întrucât sunt impregnate de impresia momentului, a împrejurărilor specifice spațiului și mentalității maghiare, pe care guvernarea de la București nu aveau posibilitatea de a le percepe întocmai. Personalitatea lui Augustin Paul s-a impus în cadrul serviciului consular românesc, superiorii lui lărgindu-i sfera însărcinărilor. În câteva cazuri a fost reprezentantul Consulatului, rămas în fruntea instituției atunci când consulul efectua deplasări în afara Budapestei.

După retragerea serviciului românesc de la Budapesta a urmat, pentru Augustin Paul, un an de relaxare în țară. În anul 1917 a primit gradul onorific de viceconsul și a fost trimis la Legația

⁹ A. Paul, *Între Someș și Prut*, p. 107.

¹⁰ I. Penea, *Colecția personală Paul V. Augustin de Letca*, D. J. Sj. Arh. Naț., Dos. 1-9.

¹¹ D. J. Sj. Arh. Naț., *Colecția personală Paul V. Augustin*, Dos. 128.

¹² S. Măndruț, *op. cit.*

română din Stockholm, în Suedia¹³, iar în anul 1919 îl găsim la Legația României din Copenhaga, Danemarca, pentru a contribui la repatrierea românilor aflați în prizonierat în Germania¹⁴. În colecția aflată în patrimoniul Arhivelor sălăjene există o corespondență bogată, în special din perioada suedeză. Familia a considerat că cele 78 de scrisori pe care le-a primit A. Paul își au locul în arhive, împreună cu 22 fotografii, dintre care una îl prezintă împreună cu Aurel Mureșianu, directorul „Gazetei Transilvaniei“.

Funcția sa la Copenhaga l-a cuprins în vârtejul evenimentelor repatrierilor doar câteva luni, până în aprilie, când a fost rechemat în țară. Din luna septembrie 1919 îl găsim în calitate de consilier tehnic al Transilvaniei pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului, până la 1 aprilie 1920.¹⁵

Dintr-o perspectivă modernă, va trebui continuat demersul nostru în studiul activității sale ca pedagog la școlile din România. Se impune și studierea carnetelor de însemnări, care conțin date despre activitatea sa în perioadele suedeză și daneză, ca și a voluminoasei corespondențe pe care a primit-o de la românii din Franța, Anglia, Rusia și Danemarca.

Opera lui Augustin Paul se caracterizează prin bogăția artistică a stilului și prin varietatea formelor, completate de activitatea sa remarcabilă în calitate de diplomat, impunându-l ca personalitate de seamă a României.

---

¹³ D. J. Sj. Arh. Naț., *Colecția ...*, Dos. 172.

¹⁴ *Ibidem*, Dos. 280.

¹⁵ I. Penea, *op. cit.*, p. 120.